

صندوق‌های ثروت ملی و سرمایه‌گذاری در نوآوری

نگاهی به تجارب کشورها و پیشنهادهایی برای ایران

توجه به صندوق‌های ثروت ملی (Sovereign Wealth Funds) و نقش آنها در سرمایه‌گذاری برای حل مسائل کشورها به خصوص از دهه ۲۰۰۰ به این سو بیشتر شده است. در ارتباط با سرمایه‌گذاری این صندوق‌ها در توسعه فناوری و نوآوری، می‌توان سه رویکرد یا نقش را متصور بود:

الف) سرمایه‌گذاری فعال برای توسعه فناوری در بازار خارجی

طی همه‌گیری کووید ۱۹، صندوق‌های ثروت ملی در بسیاری از کشورهای جهان توجه ویژه‌ای به بخش بیوتکنولوژی داشتند. طبق آمار منتشره، ۱۳/۴ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری توسط این صندوق‌ها در زمینه مراقبت‌های سلامت در سال ۲۰۲۱ صورت گرفته است.

ب) سرمایه‌گذاری برای توسعه فناوری با تمرکز بر بازارهای داخلی

صندوق‌های ثروت ملی ممکن است سرمایه‌گذاری در فناوری را با تمرکز بر بازارهای داخلی نیز انجام دهند. برای مثال، با هدف تبدیل ابوظبی به یک مرکز فناوری، شرکت سرمایه‌گذاری مبادله امارات، هاب ۷۱ را ایجاد کرد که بسته‌های حمایتی شامل فضای استقرار و فضای اداری ارزان و بیمه درمانی را به استارت‌آپ‌های فناوری فعال در صنعت مالی ارائه می‌کند. این شرکت دو ابزار سرمایه‌گذاری فناوری در منطقه‌ی منا نیز ایجاد کرد: یک صندوق ۱۵۰ میلیون دلاری برای سرمایه‌گذاری در سایر صندوق‌هایی که هاب ۷۱ پشتیبانی می‌کنند و یک صندوق مستقیم ۱۰۰ میلیون دلاری که شرکت‌های فناوری در مرحله اولیه توسعه را هدف قرار می‌دهد تا نیازهای مالی استارت‌آپ‌ها را برطرف کند.

ج) سرمایه‌گذاری در حوزه فناوری در ترکیب با انتقال فناوری

صندوق‌های ثروت ملی ممکن است سرمایه‌گذاری در فناوری را با تمرکز ویژه بر انتقال فناوری از خارج کشور صورت دهند. یعنی در عمل تلفیقی از دو رویکرد بالا را اتخاذ کنند. برای نمونه، تماسک (شرکت هلدینگ سرمایه‌گذاری دولتی سنگاپور) یکی از سرمایه‌گذارانی بود که ۲۵۰ میلیون دلار در سال ۲۰۲۰ و در قالب عرضه خصوصی سرمایه به شرکت بیوتکنولوژی آلمانی «بایوتک» کمک کرد، یا در شرکت دارویی «کلور» چین، که توسعه‌دهنده واکسن‌های کووید ۱۹ است، سرمایه‌گذاری کرد. بدیهی است سرمایه‌گذاری‌ها در فناوری، منبع

بازده بلندمدت قابل توجهی برای صندوق‌های ثروت ملی هستند و مهم‌تر از آن، برای خدمات به کشورهای خود. زیرا سرمایه‌گذاری‌های صندوق‌های ثروت ملی در فناوری به آماده‌سازی برای بحران‌های عمومی آینده کمک می‌کند. علاوه بر آن، به عنوان یک سهامدار، یک صندوق ثروت ملی نه تنها می‌تواند به فناوری پیشرفته دسترسی داشته باشد، بلکه با داشتن فرصت‌های بیشتر برای مذاکره با مدیران شرکت خارجی و متقاعد کردن آنها برای ایجاد یک مرکز تحقیقاتی یا شرکت‌های تابعه در کشور اصلی، انتقال فناوری را نیز تسهیل می‌کند و فرصت مذاکره و تنظیم شرایط تجاری مطلوب‌تر را برای کشور فراهم می‌کند.

آمار و ارقام رسمی نیز مؤید رشد نقش صندوق‌های توسعه ملی در حوزه فناوری و نوآوری است. نتایج پیمایش ۲۲ صندوق ثروت ملی در سراسر دنیا (در سال ۲۰۱۷) نشان می‌دهد که ۸۵ درصد آنها در پنج سال گذشته سرمایه‌گذاری خود را در بخش فناوری افزایش داده‌اند. همچنین ۵۰ درصد آنها از هر دو روش سرمایه‌گذاری مستقیم و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم (یعنی از مسیر سرمایه‌گذاران ریسک‌پذیر یا شرکت‌های سرمایه خصوصی) استفاده کرده‌اند.

طبق جدیدترین آمار عملکرد صندوق‌های ثروت ملی، پنج بخش برتر از حیث تعداد معاملات و درصد از کل معاملات در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۲۱ عبارتند از: فناوری (۱۹۰ معامله، ۴۲/۴٪)، علوم زیستی (۸۳ معامله، ۱۸/۵٪)، خدمات (۵۶ معامله، ۱۲/۵٪)، صنعت (۳۱ معامله، ۶/۹٪) و یوتیلیتی (۲۷ معامله، ۶٪). همچنین کشورهای مقصد سرمایه‌گذاری بر حسب حجم معاملات در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۲۱ به ترتیب عبارتند از ایالات متحده (۲۲/۵٪)، هند (۱۵/۶٪)، چین (۱۱/۴٪)، عربستان سعودی (۱۰/۳٪) و سنگاپور (۵/۶٪). تعداد سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر توسط صندوق‌های ثروت ملی نیز ۶۳٪ رشد داشته و از ۱۶۱ معامله در سال ۲۰۲۰ به ۲۶۳ معامله در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است. همچنین حجم معاملات در همین بازه زمانی با ۸۶ درصد رشد از ۲۹،۲۹۴ به ۵۴،۵۴۱ میلیون دلار آمریکا رسیده است.

به طور کلی صندوق‌های ثروت ملی می‌توانند ۶ استراتژی سرمایه‌گذاری در زمینه نوآوری و توسعه فناوری اتخاذ کنند:

۱) سرمایه‌گذاری مستقیم (Direct Investments)

در این استراتژی، صندوق‌های ثروت ملی به صورت مستقیم در شرکت‌های نوآور، استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های فناور سرمایه‌گذاری می‌کنند. آنها اغلب روی بخش‌های با فناوری پیشرفته مانند

زیست‌فناوری، فناوری اطلاعات، انرژی‌های تجدیدپذیر، هوش مصنوعی و دیگر فناوری‌های نوظهور تمرکز می‌کنند و این سرمایه‌عموماً برای انجام تحقیق و توسعه، تجاری‌سازی و توسعه محصولات و خدمات نوآورانه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

برای مثال، در سال ۲۰۱۸، صندوق سرمایه‌گذاری ابوظبی که یک صندوق ثروت ملی است و از طرف دولت امارات در بخش‌های مختلف سرمایه‌گذاری می‌کند، ۴۰۰ میلیون دلار در شرکت علوم زیستی کودی‌اک سرمایه‌گذاری کرد. این سرمایه برای پشتیبانی از فعالیت تحقیق و توسعه فراهم شد و به توسعه روش‌های مختلف درمانی کمک کرد.

۲) سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر (Venture Capital)

در این استراتژی، صندوق‌های ثروت ملی بخشی از منابع خود را به سرمایه‌گذاری‌های ریسک‌پذیر اختصاص می‌دهند که برای تامین مالی استارت‌آپ‌هایی که در مرحله اولیه توسعه قرار دارند و پتانسیل رشد بالایی دارند، استفاده می‌شود. این صندوق‌ها با شرکت در صندوق‌های سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر یا تاسیس شرکت‌ها/صندوق‌های سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر خود از فعالیت‌های نوآورانه ریسکی پشتیبانی می‌کنند و سود حاصل از توسعه فناوری‌های برافکن و مدل‌های کسب‌وکار نوآورانه را کسب می‌کنند. یک مثال موفق برای این استراتژی، هلدینگ تماسک سنگاپور است که با تاسیس یک شرکت بین‌المللی سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر به نام ورتکس ونچرز سرمایه‌گذاری در مرحله اولیه استارت‌آپ‌ها را انجام می‌دهد. یکی از سرمایه‌گذاری‌های موفق این شرکت، در استارت‌آپ **Grab** بوده که پلت‌فرم سفارش غذا و تاکسی اینترنتی است. این سرمایه‌گذاری به این استارت‌آپ کمک کرد خدمات خود را توسعه دهد و به شرکت برتر در منطقه تبدیل شود.

۳) سرمایه‌گذاری مشترک (Co-Investments)

صندوق‌های ثروت ملی به تناوب وارد سرمایه‌گذاری مشترک با سایر سرمایه‌گذاران نهادی یا شرکت‌های سرمایه‌گذاری خصوصی می‌شوند. این استراتژی به صندوق‌ها اجازه می‌دهد منابع و تخصص را برای سرمایه‌گذاری در شرکت‌های و پروژه‌های نوآورانه با پتانسیل رشد بالا در کنار هم جمع کنند. سرمایه‌گذاری مشترک، صندوق‌های ثروت ملی را قادر می‌سازد پورتنفوی ریسک خود را متنوع سازند و در اکوسیستم نوآوری فعال باشند.

شرکت سرمایه‌گذاری چین با یک شرکت سرمایه‌گذاری خصوصی به نام کی‌کی‌آر و با هدف اکتساب شرکت نیمه‌هادی آلمانی ان ایکس پی سرمایه‌گذاری مشترک تشکیل داد که به شرکت سرمایه‌گذاری چین اجازه داد از مزایای رشد سریع صنعت نیمه‌هادی‌ها و فناوری‌های نوآورانه شرکت آلمانی منتفع شود.

۴) تحقیق و توسعه بلندمدت (Long-term Research and Development)

صندوق‌های ثروت ملی ممکن است بخشی از منابع خود را به پژوهش‌های بلندمدت و پروژه‌های توسعه‌ای اختصاص دهند. در این راستا از پژوهش‌های علمی، توسعه فناوری و پروژه‌های نوآورانه‌ای که پتانسیل تولید منافع اقتصادی و اجتماعی چشمگیر در آینده را دارند حمایت می‌کنند. به عنوان نمونه، صندوق بازنشستگی دولتی نروژ، منابعی را به پروژه‌های تحقیق و توسعه اختصاص داده است که هدف آنها مطالعه درباره تغییرات آب و هوایی است. آنها در پروژه‌های انرژی تجدیدپذیر، فناوری‌های پایدار و پروژه‌هایی که بر کاهش انتشار کربن تمرکز دارند، سرمایه‌گذاری می‌کنند.

۵) شراکت راهبردی (Strategic Partnership)

در استراتژی شراکت راهبردی، صندوق‌های ثروت ملی، با شرکت‌های فناور با سابقه‌تر و موسسات پژوهشی، شراکت راهبردی برقرار می‌کنند تا از نوآوری حمایت کنند. این همکاری‌ها غالباً به شکل جوینت ونچر، توافقنامه‌های پژوهش یا سرمایه‌گذاری مشترک است. از طریق شراکت با موسسات دانشگاهی یا صنایع پیشرو، صندوق‌های ثروت ملی به پژوهش‌های انجام شده در مرز دانش، مالکیت فکری نتایج و پروژه‌های نوآورانه دسترسی خواهند داشت.

یکی از نمونه‌های موفق اتحاد این استراتژی صندوق سرمایه‌گذاری قطر است که یک شراکت راهبردی با موسسه فناوری فدرال زوریخ برای استقرار اکوسیستم نوآوری مشترک انجام داده است. هدف این همکاری، حمایت از انتقال فناوری، تجاری‌سازی نتایج پژوهش‌ها و توسعه پروژه‌های نوآورانه در بخش‌های مختلف است.

۶) انکوباتورها و شتاب‌دهنده‌ها (Incubators & Accelerators)

بعضی از صندوق‌های ثروت ملی اقدام به تاسیس انکوباتورها یا شتاب‌دهنده‌ها یا حمایت از آنها به منظور پشتیبانی از استارت‌آپ‌هایی می‌کنند که در مرحله اولیه قرار دارند. این برنامه‌ها، خدمات متورشیپ، تامین مالی و تامین منابع را برای کارآفرینان و نوآوران ارائه می‌کنند.

به عنوان نمونه، صندوق سرمایه‌گذاری مستقیم روسیه با مشارکت بنیاد اسکولکوو برنامه اسکولکوو ونچرز را راه‌اندازی کرده است. این اقدام، تامین مالی و پشتیبانی از استارت‌آپ‌هایی را که در مرحله اولیه قرار دارند در حوزه‌هایی مانند فناوری اطلاعات، زیست‌پزشکی، انرژی و فناوری فضایی در روسیه فراهم می‌کند.

با در نظر گرفتن مطالبی که طرح شد، می‌توان اینگونه جمع‌بندی کرد که توجه صندوق توسعه ملی ایران برای سرمایه‌گذاری در توسعه فناوری و نوآوری، در دنیای امروز دیگر یک انتخاب نیست بلکه یک ضرورت است. صندوق، گزینه‌های مختلفی برای ایفای نقش جدی در این عرصه دارد مانند سرمایه‌گذاری مستقیم در شرکت‌ها و پروژه‌های فناورانه با پتانسیل رشد بالا، مشارکت با سرمایه‌گذاران ریسک‌پذیر (صندوق‌های سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر، سرمایه‌گذاران ریسک‌پذیر شرکتی،)، تعریف و تامین منابع طرح‌های کلان ملی فناورانه (مشترک با دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها) به ویژه در حوزه‌هایی مانند محیط زیست و انرژی‌های تجدیدپذیر که از اولویت‌های استراتژیک و ملی هستند. علاوه بر این موارد، جستجوی فرصت‌های سرمایه‌گذاری مشترک با شرکت‌های خارجی و انتقال فناوری ضمن توجه و برنامه‌ریزی صحیح برای پذیرش قوانین بین‌المللی نظیر تریپس و پیوستن به دیگر قواعد تجارت جهانی از ضروریاتی است که با هدایت و پیگیری صندوق توسعه ملی قابل تحقق است.

برخی منابع برای مطالعه بیشتر:

- Future Planet Capital. 2016. Pursuing Innovation: Sovereign Wealth Funds and Technology Investment
- Penn Carey Law. 2022. Getting Involved in the Technology Sector: The Role Of Sovereign Wealth Funds and Their Challenges to International Economic Governance
- Sovereign Wealth Funds 2021 Changes and challenges accelerated by the Covid-19 Pandemic, Center for the Governance of Change, IE University

- WIPO, 2020, The Global Innovation Index 2020 report Chapter 3: Sovereign Wealth Funds and Innovation Investing in an Era of Mounting Uncertainty